

**«Θυματοποίηση, ανασφάλεια και καταγραφή αναγκών των αστέγων.
Ερευνητικές διαπιστώσεις στο Δήμο Καλλιθέας»**

Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Καθηγήτρια Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
και

Ευτυχία Γεωργιάδη, Ψυχολόγος-ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου
Βασιλική Δήμου, Κοινωνιολόγος-τελειόφοιτη ΠΜΣ Εγκληματολογίας Παντείου
Πανεπιστημίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Καλλιθέας, με σκοπό την καταγραφή των αστέγων της περιοχής, των αναγκών και ανασφαλειών τους, καθώς και τυχόν θυματοποίησής τους. Μέσα από συνεντεύξεις και επιτόπια παρατήρηση, επιχειρήθηκε η μελέτη της καθημερινότητάς τους και των συνδεομένων με την έλλειψη στέγης προβλημάτων. Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της έρευνας, επισημαίνεται η ανάγκη διαμόρφωσης μιας σφαιρικής κοινωνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του διαρκώς εντεινόμενου προβλήματος των αστέγων.

Λέξεις κλειδιά: άστεγοι, ανασφάλεια, θυματοποίηση, κοινωνικές ανάγκες, κοινωνική πολιτική.

**Στον Περικλή, τον συνεπή και ευσυνείδητο, που άφησε μεγάλο κενό με την
αποχώρησή του....**

Χ.Ζ.

I. Εισαγωγικά

Το φαινόμενο της έλλειψης στέγης είναι ένα παγκόσμιο, κοινωνικό φαινόμενο που οξύνθηκε σημαντικά στις αρχές της δεκαετίας του '80¹. Στην Ελλάδα, άρχισε να θεωρείται ως κοινωνικό πρόβλημα σχετικά πρόσφατα, αν και παρουσιάζει αυξητικές τάσεις από τις αρχές ήδη της δεκαετίας του '90², οπότε

¹ Gelberg L., Leake B., Lu M., Anderson R., Nyamathi A. M., Morgenstern H., et al. (2002). "Chronically homeless women's perceived deterrents to contraception", *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, vol. 34, p.p. 278–285.

² Ζαραφωνίτου Χ. (Νοέμβριος 2011). «[Προτάσεις για την αντιμετώπιση των συναφών με την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια προβλημάτων στο κέντρο της Αθήνας](#)», στο ηλεκτρονικό περιοδικό [The Art of Crime](#), τεύχος 20.

ξεκίνησε και η μαζική εισροή μεταναστών από τις χώρες, κυρίως, της ανατολικής Ευρώπης. Η χρονική αυτή συγκυρία οδήγησε, αρχικά τουλάχιστον, στη σύνδεση των δύο φαινομένων³.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80, το φαινόμενο άρχισε να απασχολεί ιδιαίτερα τους κοινωνικούς επιστήμονες στις Η.Π.Α., αφενός λόγω της ποσοτικής αύξησης των αστέγων και, αφετέρου, λόγω της ποιοτικής αλλαγής των δημογραφικών χαρακτηριστικών τους, με τη συμμετοχή γυναικών, παιδιών και ολόκληρων οικογενειών⁴. Παρά τις αυξημένες διαστάσεις του φαινομένου, σε διεθνές επίπεδο, το θέμα δεν έχει διερευνηθεί ικανοποιητικά και συστηματικά. Η έλλειψη συστηματικής γνώσης των διαστάσεων, χαρακτηριστικών και αναγκών των αστέγων καθώς και της απαραίτητης εννοιολογικής κατηγοριοποίησής τους⁵ αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξη και εφαρμογή «στοχευμένων» πολιτικών πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου⁶.

Το κενό αυτό καλύπτεται εν μέρει από τις εκθέσεις εθνικών και διεθνών μη κυβερνητικών φορέων και οργανισμών (ΜΚΟ), σύμφωνα και με τα προαναφερθέντα. Στην Ελλάδα, ειδικότερα, η μη κυβερνητική οργάνωση «Κλίμακα» έχει πραγματοποιήσει έρευνες καταγραφής των αστέγων σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Λάρισα, από το 2006 και μετά, ενώ άλλες ΜΚΟ, όπως η «Πράξις» και η «Άρσις» αναλαμβάνουν δράσεις στον τομέα αυτό. Η αναφορά αυτή είναι εντελώς ενδεικτική.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η FEANTSA (*European Federation of National Organization working with the Homeless*) έχει αναπτύξει μια τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, που ονομάζεται ETHOS (*European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*). Η τυπολογία αυτή ξεκινάει από την παραδοχή τριών διαστάσεων που συνιστούν την έννοια της «στέγης», η έλλειψη των οποίων περιγράφει, αντίστοιχα, την έλλειψή της⁷:

³ FEANTSA, <http://www.feantsa.org/code/en/country.asp?ID=8&Page=22>.

⁴ Meanwell E. (2012). "Experiencing Homelessness: A Review of Recent Literature", *Sociology Compass* vol. 6 (1), pp. 72-85 (72).

⁵ Breakey W. R. & Fischer P. J. (1990). "Homelessness: The Extent of the Problem", *Journal of Social Issues*, vol. 46 (4), pp. 31-47 (31).

⁶ Fitzgerald S., Shelley M., Dail P., (2001). "Research on Homelessness: Sources and Implications of Uncertainty", in *American Behavioral Scientist*, vol.45, pp. 121-148.

⁷ ETHOS – Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, στο <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/EN.pdf>.

- Το να έχει κάποιος σπίτι σημαίνει ότι έχει ένα κατάλληλο οίκημα (ή χώρο), στο οποίο το άτομο και η οικογένειά του έχουν την αποκλειστική κυριότητα (φυσική διάσταση)
- Το να είναι κάποιος σε θέση να διαθέτει προσωπικό χώρο και να απολαμβάνει τις κοινωνικές του σχέσεις (κοινωνική διάσταση) και
- Το να έχει κάποιος έναν νόμιμο τίτλο για την ιδιοκτησία ενός χώρου (νομική διάσταση).

Αυτή η ανάλυση καταλήγει στις τέσσερις βασικές κατηγοριοποιήσεις οι οποίες υποδηλώνουν την έλλειψη στέγης⁸:

- Άστεγοι στον δρόμο
- Άνθρωποι στερούμενοι κατοικίας
- Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης
- Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η τυπολογία ETHOS κατατάσσει τους αστέγους βάσει των συνθηκών διαβίωσης και στέγασης. Οι βασικές αυτές κατηγορίες διακρίνονται, στη συνέχεια, σε 13 περαιτέρω υποκατηγορίες, βάσει των επιμέρους λειτουργικών ορισμών που επιτρέπουν την καταγραφή και χαρτογράφηση του προβλήματος, την εξέλιξη και παρακολούθηση του φαινομένου και την αξιολόγησή του⁹. Ωστόσο, η πρόσφατη οικονομική κρίση, φαίνεται πως «δημιούργησε» μία νέα κατηγορία αστέγων, τους «νεοάστεγους»¹⁰, όπως επαληθεύεται και από τα ευρήματα και της δικής μας έρευνας, εφόσον οι έξι από τους δέκα αστέγους που συμμετείχαν στις παρακάτω παρουσιαζόμενες συνεντεύξεις, εντάσσονται στην κατηγορία αυτή¹¹. Μία επιπλέον διακριτή κατηγορία αποτελούν οι «χρόνια άστεγοι», για τους οποίους η διαβίωση εκτός στέγης ή σε επισφαλείς συνθήκες

⁸ Για την κατηγοριοποίηση, βλ. επίσης Sapounakis A., (2005), *National Review of Statistics on access to housing and homelessness*, Federation Européenne d'Associations Nationales travaillant avec les sans-abri, European Observatory of Homelessness.

⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Τυπολογία – ETHOS, ό. π.

¹⁰ Βάσει του ορισμού που χρησιμοποιεί η ΜΚΟ «Κλίμακα»: «Πρόκειται για άτομα με πρότερο ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο και μέτριο έως και υψηλό μορφωτικό επίπεδο, που εντάχθηκαν στην κατηγορία των αστέγων λόγω ανεργίας ή/ και πολύ χαμηλών εισοδημάτων, ενώ υπάρχει απουσία στήριξής τους από οικογενειακό/υποστηρικτικό πλαίσιο», στο «*Η αποτύπωση της έλλειψης στέγης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης*».

http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/astegoi_apotyposi_2011.pdf

¹¹ Περιήλθαν σε κατάσταση έλλειψης στέγης το διάστημα 2008-2010 λόγω ανεργίας. Έως τότε το εισόδημά τους ήταν αρκετό ώστε να τους εξασφαλίζει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης.

στέγασης, μπορεί να χαρακτηριστεί πως αποτελεί πλέον «τρόπο ζωής». Στις περιπτώσεις αυτές των αστέγων, γίνεται ενίοτε λόγος για το «*σύνδρομο του αστέγου*» (“homelessness-as-a-lifestyle”)¹², μια κατάσταση στην οποία το άτομο περιήλθε από νεαρή ηλικία και χαρακτηρίζεται από παρορμητικότητα, πληθώρα άλυτων προβλημάτων και έλλειψη υποστηρικτικού πλαισίου¹³. Η εν λόγω ευρωπαϊκή πρωτοβουλία, ορθά εντάσσει την έλλειψη στέγης στα θεμελιώδη προβλήματα που συμπεριλαμβάνει η *Στρατηγική για την Κοινωνική Προστασία και Ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, επισημαίνοντας την ανάγκη μελέτης των διαδικασιών που οδηγούν στην έλλειψη στέγης ως προϋπόθεσης για τη χάραξη και το σχεδιασμό πολιτικής πρόληψης του φαινομένου και αποκατάστασής του¹⁴.

Οι άστεγοι συνιστούν μια πληθυσμιακή κατηγορία που βιώνει έντονα τον κοινωνικό αποκλεισμό και στιγματισμό. Στο πλαίσιο αυτό, αντιμετωπίζουν είτε τη συμπόνια των συμπολιτών τους είτε την καχυποψία τους, καθώς συχνά συνδέονται στις κοινωνικές αναπαραστάσεις με την εικόνα του παραβάτη ή/και του εξαρτημένου¹⁵. Τις αρνητικές και σωρευτικές αυτές συνέπειες, επιχειρεί να αντιμετωπίσει η διεθνής συντονισμένη συνεργασία, στην οποία εντάσσονται και οι αναφερόμενες από τη FEANTSA ελληνικές πρωτοβουλίες του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για χρηματοδότηση των Δήμων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης με σκοπό την εξεύρεση κατάλληλων κτηρίων φιλοξενίας αστέγων λόγω της οικονομικής κρίσης καθώς και της καταγραφής του αριθμού και των αναγκών τους, στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης προσπάθειας αντιμετώπισης του καινοφανούς για τα ελληνικά δεδομένα κοινωνικού αυτού προβλήματος¹⁶.

II. Η Διεθνής Εμπειρία

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του *Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τους Αστέγους*¹⁷ που πραγματοποιήθηκε σε 13 χώρες¹⁸,

¹² Grunberg J. (1998). “Homelessness as a Lifestyle”, *Journal of Social Distress and Homelessness*, vol. 7 (4), pp. 241-261 (241)

¹³ Ο. π., σ. 241.

¹⁴ Ευρωπαϊκή Τυπολογία – ETHOS, ό. π.

¹⁵ Meanwell E. (2012). ό.π., σ. 75.

¹⁶ Greece: Health Ministry Pledges Action to Help New Homeless (3/2/2012). http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?Page=24&pk_id_news=5358

¹⁷ Pleace N., Teller N., Quilgars D., (2011). *Social Housing, Allocation and Homelessness*, EOH Comparative Studies on Homelessness, European Observatory of Homelessness, Brussels, pp. 31-32.

διαπιστώθηκε πως στις περισσότερες εξ αυτών υπήρχαν άτομα που διαβιούσαν σε κακές συνθήκες, σε καταφύγια έκτακτης ανάγκης και σε ξενώνες αστέγων. Διαπιστώθηκε, επίσης, μεταξύ των αστέγων ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός γυναικών και ηλικιακά νέων ατόμων, οικονομικών μεταναστών από την ανατολική Ευρώπη και αιτούντων άσυλο ή μεταναστών χωρίς χαρτιά.

Συγκεκριμένα, στην Ισπανία καταγράφηκε μεγάλος αριθμός μεταναστών που διαβιούν κάτω από δύσκολες συνθήκες¹⁹, ενώ στην Πολωνία, τη Γαλλία και τη Βουλγαρία αναφέρθηκε αύξηση ατόμων που έμειναν άστεγοι λόγω απώλειας της εργασίας τους καθώς και αύξηση των ατόμων με υψηλές ανάγκες υποστήριξης²⁰. Αντίθετα, στη Φινλανδία, τη Γερμανία και την Αγγλία (όχι όμως στις υπόλοιπες περιοχές του Η.Β.), τα επίπεδα των αστέγων κατέγραψαν, σε γενικές γραμμές, πτωτική τάση²¹. Αυτή η μείωση των αστέγων συσχετίστηκε με συγκεκριμένες πολιτικές παρέμβασης και πρόληψης στη Γερμανία και την Αγγλία και με μια νέα, ολοκληρωμένη πρακτική επικεντρωμένη στο μοντέλο «Πρώτα Στέγαση» (*Housing First*), στη Φινλανδία. Τα μεθοδολογικά προβλήματα καταγραφής των αστέγων δεν επιτρέπουν, ωστόσο, τη διατύπωση απόλυτων συμπερασμάτων και ερμηνεύονται περισσότερο ως τάσεις που αποτυπώθηκαν από τη συγκεκριμένη έρευνα²².

Σε κάθε περίπτωση, η πολιτική χωρών όπως η Φινλανδία, στο πλαίσιο της οποίας οι προαναφερόμενες στέγες στελεχώνονται από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, αποτελεί παράδειγμα στον τομέα αυτό²³. Από τον τομέα αυτό δεν απουσιάζουν και οι λεγόμενες «υπηρεσίες χαμηλού κατωφλίου», όπως είναι η παροχή «κινητής βοήθειας» (*mobile support*), η οποία εφαρμόζεται μεταξύ άλλων και από τη Γερμανία και το Βέλγιο²⁴, αποσκοπώντας στην αποτελεσματική προσέγγιση των ατόμων που ανήκουν στην ιδιαίτερη κατηγορία των αστέγων. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, 56.456 άτομα και 15.834 οικογένειες έλαβαν υποστήριξη κατά

---

¹⁸ Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Σουηδία, Φινλανδία, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Πολωνία, Βέλγιο, Γερμανία, Βουλγαρία, Ισπανία, Δημοκρατία της Τσεχίας.

¹⁹ Bosch M. J. (2010). 'Homelessness among Migrants in Spain', *European Journal of Homelessness*, vol. 4, pp. 139-154.

²⁰ Pleace N., Teller N., Quilgars D., (2011). ό. π., σελ. 31.

²¹ Ό. π., σ. 32.

²² Το ίδιο.

²³ European Observatory of Homelessness, *Social Housing Allocation and Homelessness*, Brussels-December 2011, σ. 65.

²⁴ Ό.π., σ. 64-65.

το διάστημα Απριλίου 2005 – Μαρτίου 2006²⁵. Τέλος, στην Τσεχία, το 2004, περίπου 20.000 παιδιά κάτω των 18 ετών, διαβιούσαν στις ειδικά διαμορφωμένες στέγες άστεγων παιδιών, ενώ τον Οκτώβριο του 2006, 1.208 άτομα που ενηλικιώθηκαν έπρεπε να εγκαταλείψουν τις στέγες αυτές²⁶.

Η έλλειψη στέγης αποτελεί, συνακόλουθα, σημαντικό παράγοντα δημιουργίας ανασφαλειών και φόβου του εγκλήματος²⁷ για το άτομο που ζει στο δρόμο «εκτεθειμένο» σε κινδύνους που αφορούν τόσο στη σωματική του υγεία, όσο και στο ενδεχόμενο θυματοποίησής του²⁸. Ο τομέας της υγείας ειδικότερα, συγκεντρώνει τις μεγαλύτερες ανασφάλειες των αστέγων, όπως διαπιστώθηκε και στην παρούσα έρευνα, ιδίως σε περιπτώσεις αντίξων καιρικών συνθηκών, οπότε καθίστανται ιδιαίτερα ευάλωτοι. Η απουσία ενός καταλύματος αποτελεί από μόνο του παράγοντα ανησυχίας, ιδίως τις βραδινές ώρες, ενώ το αίσθημα της ανασφάλειας και το φόβο πιθανής θυματοποίησης μπορούν να δημιουργήσουν ή να εντείνουν και τα σημάδια «κοινωνικής αταξίας» στο χώρο όπου κοιμούνται, όπως είναι οι βανδαλισμοί, τα γκράφτι²⁹ ή ακόμη και τα φαινόμενα διακίνησης ναρκωτικών ουσιών³⁰.

Το ζήτημα της εξασφάλισης μιας αναγκαίας ποσότητας τροφής σε καθημερινή βάση αποτελεί επίσης σημαντικό παράγοντα ανασφάλειας, συνδεδεμένο επιπρόσθετα με την κατάσταση της υγείας τους, γεγονός που εντείνει την ανησυχία τους για την «επόμενη μέρα»³¹. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στις Η.Π.Α., σε άστεγους εφήβους³². Σύμφωνα με τα

---

²⁵ Edgar B., Harrison M., Watson P., Busch-Geertsema V. (2007), *MEASUREMENT OF HOMELESSNESS AT EU LEVEL*, Dundee/Brussels, Joint Center for Scottish Housing Research, University of Dundee – University of St Andrews, σ. 193 (report commissioned by the European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities).

²⁶ Ο.π., Appendix 1.2, A11.

²⁷ Ζαραφωνίτου Χ., (2002). *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, ελληνικά/αγγλικά.

²⁸ Dearbhal M. (June 2006), *Exploring the Complex Relationship between Housing and Health through Consideration of the Health Needs of People who are Homeless*, Prepared for the 2006 ENHR Conference Workshop 5 “The Residential Context of Health”, Brussels, σ. 9.

²⁹ Ο.π., σ. 9

³⁰ Αναφορά του ίδιου ζητήματος και στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

³¹ Whitbeck L, Chen X. and Johnson K. (2005), “Food insecurity among homeless and runaway adolescents”, *Public Health Nutrition*, vol. 9(1), pp. 47–52, 19 (1-5).

³² http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FPHN%2FPHN9_01%2F51368980006000085a.pdf&code=09522594babdc76491f4e05f6aebbcf2. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 428

πορίσματά της, το αίσθημα ανασφάλειας που σχετίζεται με την εξεύρεση φαγητού συνδέεται άμεσα με το εύρος του κοινωνικού δικτύου που έχουν αναπτύξει οι άστεγοι νέοι και τους βοηθά να εξασφαλίζουν φαγητό όταν δεν έχουν καθόλου χρήματα, ειδικά, παρουσιάζονται ευάλωτοι σε μορφές εγκληματικότητας και θυματοποίησης (π.χ., σεξουαλικής εκμετάλλευσης προκειμένου να εξασφαλίσουν μια ποσότητα τροφής, το λεγόμενο «survival sex»³³)³⁴. Λόγω του τρόπου ζωής τους, οι άστεγοι πέφτουν συχνά θύματα ποινικών αδικημάτων, ιδίως κλοπών και επιθέσεων κατά της σωματικής ακεραιότητας, ενώ οι γυναίκες αισθάνονται επιπλέον ανασφάλεια λόγω του ότι οι παραπάνω ενέργειες μπορεί να συνοδεύονται από σεξουαλικά αδικήματα σε βάρος τους³⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, λίγες είναι οι χώρες που διεξάγουν έρευνες καταγραφής των αστέγων και των αναγκών τους ανά τακτά χρονικά διαστήματα, ώστε να οργανωθεί η κατάλληλη πολιτική αντιμετώπισης του προβλήματος³⁶. Στην Ελλάδα, το 2009, βάσει της καταγραφής που έγινε από τις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις μετά από ανάθεση του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ο αριθμός των αστέγων υπολογίσθηκε σε 7.720 άτομα. Στον αριθμό αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται οι παράνομοι μετανάστες ούτε οι πολιτικοί πρόσφυγες που φιλοξενούνταν κάπου προσωρινά, ούτε και οι μετακινούμενοι Ρομά³⁷. Από την πλευρά του, το *Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Έλλειψη Στέγης* εκτιμούσε πως οι άστεγοι στην Ελλάδα, το 2010, ανέρχονταν στους 20.000 (έλληνες και αλλοδαποί), εκ των οποίων οι 9.000 ζούσαν στην περιοχή της Αττικής.³⁸

III. Η ΕΡΕΥΝΑ

εφήβων που βιώνουν την έλλειψη στέγης ή κατά διαστήματα καταλήγουν άστεγοι και διενεργήθηκε με τη μέθοδο των προσωπικών συνεντεύξεων.

³³ Ο.π., σ. 5

³⁴ Ο κοινωνικός περίγυρος αποδείχθηκε πολύ σημαντικός παράγοντας στον τομέα της σίτισης και στην εδώ παρουσιαζόμενη έρευνά μας, καθώς η γειτονιά γνώριζε τους αστέγους και φρόντιζε σε πολλές περιπτώσεις να τους προσφέρει φαγητό. Δεν διαπιστώθηκε, πάντως, σύνδεση της ανάγκης αυτής με μορφές παραβατικής ή εγκληματικής συμπεριφοράς.

³⁵ Meanwell E. (2012). Ο.π., σ. 76.

³⁶ Edgar B., Meert H. (2006). *European Observatory on Homelessness Fifth Review of Statistics on Homelessness in Europe*, November, σ. 15-16.

³⁷ Παπαλιού Ο. (2010). «Το ζήτημα των αστέγων: μια πρώτη προσέγγιση», στο Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ., Σπυροπούλου Ν., Φρονίμου Ε., Χρυσάκης Μ., *Το κοινωνικό πορτρέτο της Ελλάδας 2010*, Αθήνα: ΕΚΚΕ σ.σ. 215-216.

³⁸ Το ίδιο, σ. 217.

A. Η ταυτότητα της έρευνας

Η παρούσα έρευνα εντάχθηκε και υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του μαθήματος «Εμπειρική Εγκληματολογία» του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, υπό την επίβλεψη και την επιστημονική ευθύνη της διδάσκουσας Καθηγήτριας κ. Χριστίνας Ζαραφωνίτου, μετά από πρόταση εθελοντικής συνεργασίας του Δήμου Καλλιθέας. Την ερευνητική ομάδα αποτέλεσαν δέκα άτομα (οκτώ προπτυχιακές φοιτήτριες Κοινωνιολογίας, ως ερευνήτριες³⁹, μία τελειόφοιτη και μία απόφοιτος του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, ως συντονίστριες⁴⁰).

Η έρευνα πεδίου διήρκησε από τα τέλη Μαρτίου έως τα μέσα Μαΐου 2012. Σκοπός της ήταν η ποσοτική καταγραφή των αστέγων του Δήμου Καλλιθέας, καθώς και η καταγραφή των αναγκών τους. Επιπλέον, εξετάστηκαν ζητήματα θυματοποίησης και ανασφάλειας συνδεδεμένης με τα προβλήματα που απορρέουν από την ιδιαιτερότητα της κατάστασής τους.

Η περιοχή μελέτης χωρίστηκε σε έξι ενότητες, βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και δραστηριοτήτων τους, και λόγω του εντοπισμού αστέγων, σύμφωνα με τις πληροφορίες των αρμοδίων δημοτικών υπηρεσιών. Οι περιοχές αυτές είναι: το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, το Δημοτικό Στάδιο Καλλιθέας, το πάρκο στην ΕΥΔΑΠ, ο Οίκος τυφλών, η Πλατεία Δαβάκη και η περιοχή του παλαιού Ιπποδρόμου (στάβλοι). Η επιτόπια παρατήρηση, παρότι είχε ως βάση τα έξι αυτά σημεία της πόλης, επεκτάθηκε και στις γύρω περιοχές και κατέληξε σε μία κατά το δυνατόν συνολική χαρτογράφηση του Δήμου.

Ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο, στη συγκεκριμένη έρευνα, χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, βάσει ερωτηματολογίου-οδηγού συνέντευξης, αποτελούμενου από 24 ερωτήσεις και 23 υποερωτήματα, κλειστού και ανοιχτού τύπου. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο χώρο εντοπισμού των αστέγων και η διάρκειά τους ήταν περίπου 20 λεπτά. Δεν χρησιμοποιήθηκε μαγνητόφωνο και οι απαντήσεις των αστέγων καταγράφονταν άμεσα από ένα μέλος της ερευνητικής ομάδας. Η μεθοδολογία συμπληρώθηκε με την επιτόπια

---

³⁹ Ευγενία Γιαννοπούλου, Μαρούσα Καλογεροπούλου, Κατερίνα Καράβα, Ευφροσύνη Καϊμενάκη, Βασιλική Μελετάκη, Ευτυχία Μπασδέκη, Ιωάννα Ντακούμη, Μανταλένα Πρέντα.

⁴⁰ Βασιλική Δήμου και Ευτυχία Γεωργιάδη.

παρατήρηση, η οποία διεξήχθη όλες τις ώρες της ημέρας και στις έξι περιοχές και πραγματοποιήθηκε πεζή ή με τη βοήθεια των μέσων μαζικής μεταφοράς.

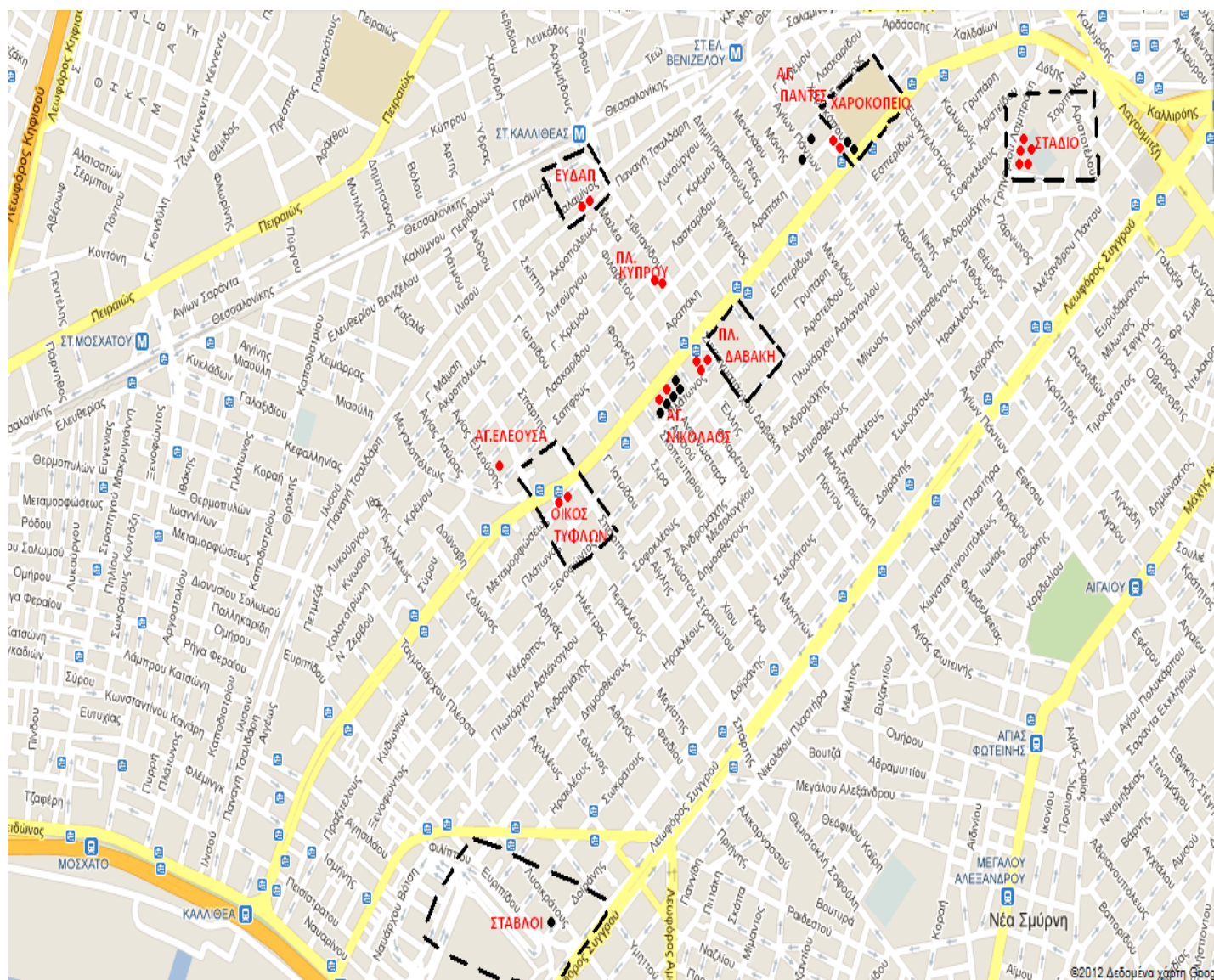
Για την ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις της έρευνας η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η ανάλυση περιεχομένου.

B. Το δείγμα

Οι άστεγοι του Δ. Καλλιθέας που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις είναι συνολικά δέκα. Παρόλα αυτά, ο αριθμός των αστέγων που εντοπίστηκαν στα όρια του Δήμου αυτού ήταν διπλάσιος (19) αλλά δεν κατέστη δυνατή η πραγματοποίηση συνέντευξης, λόγω αρνητικής τους στάσης, προβλημάτων επικοινωνίας λόγω γλώσσας και λοιπών καθοριστικών δυσχερειών.

Αξίζει να επισημανθεί πως η παρούσα έρευνα αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα αναφορικά με τον εντοπισμό των αστέγων και τη δυνατότητα πραγματοποίησης συνεντεύξεων μαζί τους, εξαιτίας παραγόντων όπως, η συχνή μετακίνηση ορισμένων αστέγων, η απροθυμία κάποιων να κυκλοφορούν κατά τη διάρκεια της ημέρας καθώς και η επιφυλακτικότητα και η καχυποψία άλλων αλλά και το γεγονός πως κάποιοι βρίσκονταν υπό την επήρεια αλκοόλ. Για τους λόγους αυτούς, καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας σημαντική υπήρξε η συμβολή πολλών έμμεσων πηγών (π.χ. φορείς, καταστηματαρχες, κοινωνικός περίγυρος, περαστικοί).

Στον ακόλουθο χάρτη του Δ. Καλλιθέας αποτυπώνεται ο αριθμός των αστέγων που κατέγραψε η έρευνά μας, καθώς και οι περιοχές στις οποίες εντοπίστηκαν.

Υπόμνημα: Οι μαύρες κουκίδες υποδηλώνουν τους αστέγους οι οποίοι συμμετείχαν στις συνεντεύξεις της έρευνας. Οι κόκκινες κουκίδες υποδηλώνουν όσους καταγράφηκαν αλλά δεν συμμετείχαν στην έρευνα. Οι διακεκομμένες γραμμές υποδεικνύουν τα βασικά σημεία της περιοχής μελέτης.

Γ. Χαρακτηριστικά του δείγματος

Σύμφωνα με τα ερευνητικά ευρήματα, οι περισσότεροι άστεγοι του δείγματός μας είναι άνδρες (9 άνδρες και 1 γυναίκα), κυρίως Έλληνες⁴¹, ενώ αποκλείστηκαν οι τσιγγάνοι, λόγω πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων που τους

⁴¹ 5 από τους 10 είναι Έλληνες, ενώ οι χώρες προέλευσης για τους αλλοδαπούς αστέγους, είναι: Κύπρος (1 άτομο), Ρουμανία (1 άτομο), Καζακστάν (1 άτομο), Τουρκία (1 άτομο), Παλαιστίνη (1 άτομο).

εντάσσουν σε άλλη κατηγορία. Το διάστημα παραμονής στην Ελλάδα για τους αλλοδαπούς αστέγους κυμαίνεται από 6 μήνες έως 30 χρόνια. Το ηλικιακό εύρος ολόκληρου του δείγματος κυμαίνεται από τα 24 έως τα 65 έτη. Οι περισσότεροι ανέφεραν κάποια μόρφωση και σε ορισμένες περιπτώσεις ανώτερη. Ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση, οι περισσότεροι δήλωσαν διαζευγμένοι, με παιδιά⁴².

Πίνακας 1. Συγκεντρωτικά δημογραφικά χαρακτηριστικά

Φύλο	9 Άνδρες – 1 Γυναίκα
Ηλικιακό εύρος	24 – 65 έτη
Χώρα	Ελλάδα, Τουρκία, Κύπρος, Ρουμανία, Καζακστάν, Παλαιστίνη
Διάστημα παραμονής στην Ελλάδα (αλλοδαποί)	6 μήνες – 30 έτη
Μορφωτικό επίπεδο	Γυμνάσιο - ΑΕΙ ή ΤΕΙ
Οικογενειακή κατάσταση	Διαζευγμένοι

Δ. Ερευνητικά ευρήματα

Η πλειονότητα των αστέγων (7 στους 10) εργάζονταν κατά το παρελθόν και οι περισσότεροι (6 στους 10), δήλωσαν πως έμειναν άνεργοι και κατ' επέκταση άστεγοι, στο διάστημα 2008 με 2010. Όσοι δεν εργάζονταν κάλυπταν τις βασικές ανάγκες τους με τη βοήθεια του κοινωνικού, φιλικού ή συγγενικού τους περιβάλλοντος. Η όποια παροχή διεκόπη ή ελαττώθηκε, όπως εκτιμούν οι ίδιοι, λόγω οικονομικών προβλημάτων των ατόμων που τους βοηθούσαν, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, αλλά και για οικογενειακούς λόγους.

Στους κυριότερους παράγοντες που αιτιολογούν την ιδιότητα του αστέγου που βιώνουν στο παρόν, συγκαταλέγουν:

- Την ανεργία
- Την οικονομική κρίση
- Οικογενειακούς λόγους (π.χ. διαζύγια).

⁴² Κατεγράφησαν 2 άτομα με 1 παιδί, 4 άτομα με 2 παιδιά και 2 άτομα με 3 παιδιά.

Δεν υπήρξαν αναφορές για χρήση ουσιών εκτός από μία περίπτωση χρόνιας χρήσης⁴³.

Όσον αφορά στην εμπλοκή τους με το ποινικό σύστημα, κανείς δεν ανέφερε διάπραξη ποινικών αδικημάτων. Αντίθετα, οι μισοί εξ αυτών αναφέρθηκαν σε προηγούμενη εμπειρία θυματοποίησής τους, και μάλιστα επαναλαμβανόμενης. Τα αδικήματα αφορούσαν, κατά κύριο λόγο, κλοπές και είναι πολύ πιθανόν να συνδέονται με τις συνθήκες διαβίωσής τους και τη συνεπαγόμενη έκθεσή τους σε παρόμοιες απειλές και κινδύνους.

Η ανασφάλειά τους απορρέει, κατά βάση, από πιθανολογούμενα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια του βραδινού τους ύπνου. Μια άλλη πηγή ανησυχίας τους συνδέεται με θέματα υγείας και καιρικών συνθηκών, εξαιτίας της ιδιαίτερης κατάστασής τους. Παρ' όλα αυτά, μόνο τρεις ανέφεραν πως έχουν λάβει κάποια μέτρα αυτοπροστασίας⁴⁴.

Σε ό,τι αφορά στις σχέσεις τους με άλλους αστέγους, δεν ανέφεραν ούτε ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις, αλλά ούτε και εχθρικές.

Η καθημερινότητά τους διαφοροποιείται ανάλογα με την ώρα της ημέρας. Έτσι, κατά τις πρωινές ώρες, η όλη τους δραστηριότητα διαμορφώνεται με κεντρικό άξονα την εξασφάλιση της διατροφής τους, την εξασφάλιση λίγων χρημάτων προς κάλυψη των βασικών τους αναγκών και την αναζήτηση παρέας. Κατά τις βραδινές ώρες, αντίθετα, προτεραιότητα αποδίδεται στην αναζήτηση ασφαλών προϋποθέσεων για τον βραδινό ύπνο. Τα σημεία του βραδινού ύπνου είναι, συνήθως, σταθερά και βρίσκονται είτε στην περιοχή του Δ. Καλλιθέας είτε σε κάποια πιο απομακρυσμένη περιοχή, που κρίνεται ασφαλέστερη ή προσφορότερη.

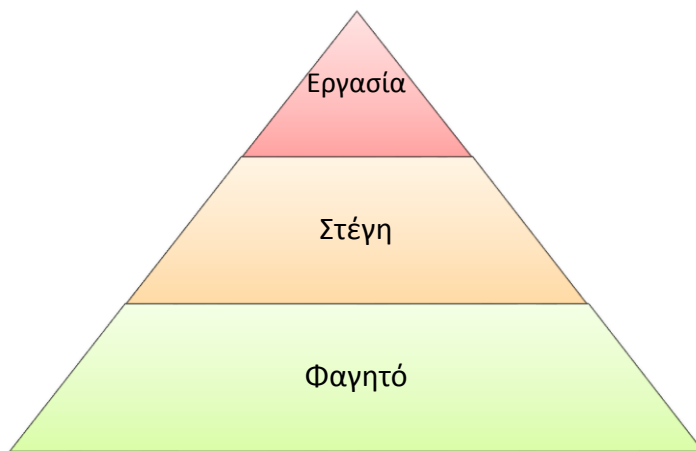
Από τις απαντήσεις των ίδιων, πάντως, ως σημαντικότερες κοινωνικές ανάγκες προέκυψαν όσες συνδέονται με το τρίπτυχο βιοτικών προϋποθέσεων: «Εργασία, Στέγη, Φαγητό». Η εργασία («μεροκάματο») είναι ιεραρχικά η πρώτη ανάγκη που ζητούν να ικανοποιηθεί, καθώς με αυτή μπορούν να εξασφαλίσουν σε κάποιο βαθμό και τις υπόλοιπες, στέγη και φαγητό. Σύμφωνα με τις απαντήσεις

---

⁴³ Το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει από το δείγμα των συνεντεύξεων και όχι από το δείγμα των αστέγων που μόνο κατεγράφησαν.

⁴⁴ Μαχαίρι, λοστό, σκυλιά.

τους, το να δουλεύουν κάπου, έστω και περιστασιακά, είναι αυτό που θα τους βοηθήσει στην κατάσταση αυτή που βιώνουν.

Γράφημα 1: *Ιεράρχηση των αναγκών του πληθυσμού των αστέγων*

Όσον αφορά στα αιτήματα για το είδος των υπηρεσιών που θα επιθυμούσαν να προσφέρονταν από το Δήμο, αυτά δεν διαφέρουν ουσιαστικά, αντιθέτως συμπίπτουν, επειδή βιώνουν την ίδια κατάσταση⁴⁵. Ο τρόπος με τον οποίο αξιολογούν τις προσφερόμενες υπηρεσίες του Δήμου, εξαρτάται άμεσα από την ικανοποίηση ή όχι των προαναφερθεισών αναγκών.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας για τους αστέγους του Δήμου Καλλιθέας, προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο «πληθυσμός-στόχος» εντάσσεται εν προκειμένω στην κατηγορία «άστεγοι στο δρόμο». Πρόκειται, σύμφωνα με την *Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία*, για ανθρώπους που ζουν στο δρόμο, σε δημόσιους ή εξωτερικούς χώρους, χωρίς το κατάλυμά τους να μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας, ή διαμένουν σε χώρους για επείγουσες καταστάσεις, όπως είναι η διανυκτέρευση σε

---

⁴⁵ Τα αιτήματά τους είναι ουσιαστικά οι ανάγκες που έχουν ήδη αναφερθεί, κυρίως η εργασία και η σίτιση, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις και ο ασφαλής ύπνος. Μεμονωμένα, αναφέρθηκαν σε διαδικαστικά και γραφειοκρατικά θέματα, όπως π.χ. ή αδειοδότηση για πώληση αντικειμένων.

ξενώνες ύπνου (στην περίπτωση μας συνοψίζεται σε χώρους που παραχωρήθηκαν για τους χειμερινούς μήνες) ή σε υποβαθμισμένα καταλύματα⁴⁶.

Επιπρόσθετα, μπορούμε να κάνουμε λόγο για το φαινόμενο των «νεοαστέγων», έστω και αν δεν αφορά αποκλειστικά την ηλικιακή ομάδα 30-45, που θεωρείται ως «παραγωγική» ηλικία, διότι η ανεργία και η πρόσφατη οικονομική κρίση, εντοπίστηκαν ως σημαντικοί λόγοι που οδήγησαν αρκετούς στην παρούσα κατάσταση, σε συνδυασμό και με την απουσία υποστηρικτικού πλαισίου⁴⁷. Η έλλειψη εργασίας αναφέρεται ως ο βασικός λόγος που βρέθηκαν στο δρόμο, ενώ οι έννοιες «δουλειά» και «ανεργία» ως αίτημα και ως πρόβλημα αντίστοιχα, εμφανίζονται σε όλα τα ερωτηματολόγια και μάλιστα σε περισσότερες από μία ερωτήσεις.

Τα παραπάνω προβλήματα συνδέονται, άλλωστε, με το αίσθημα ανασφάλειάς τους, το οποίο εκφράζεται μέσα και από τις ανησυχίες τους για θέματα υγείας, τα οποία είναι δυσκολότερα διαχειρίσιμα για εκείνους που είναι ανασφάλιστοι. Οι ανασφάλειες τους εντείνονται, κατά τις βραδινές ώρες, που είναι οι ώρες του ύπνου, οπότε και αυξάνονται οι κίνδυνοι και οι απειλές. Σε κάθε περίπτωση, ανασφάλεια για τους αστέγους φαίνεται να είναι η αβεβαιότητα της επόμενης ημέρας, λόγω της ανεργίας, της έλλειψης συντονισμένων και συστηματικών υποστηρικτικών δομών, οι οποίες θα καθιστούσαν δυνατή τη βελτίωση της κατάστασής τους. Κατά τρόπο αντίστοιχο με άλλες «ειδικές» ομάδες πληθυσμού, όπως οι μετανάστες⁴⁸ ή οι ουσιοεξαρτημένοι⁴⁹, οι άστεγοι δίνουν προτεραιότητα στα ιδιαίτερα προβλήματα που συνδέονται με την κατάστασή τους και την καθημερινότητά τους και ιεραρχούν δευτερευόντως την εγκληματική απειλή, την οποία προφανώς θεωρούν και ως «αυτονόητη» πτυχή του τρόπου ζωής τους.

---

⁴⁶ ETHOS – Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, στο <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/EN.pdf>.

⁴⁷ Συμπέρασμα που συμπίπτει και με τα αποτελέσματα έρευνας της ΜΚΟ «Κλίμακας», βλ. Alamanou A., Stamatogiannopoulou E., Theodorikakou O., Katsadoros K., (2011), *The configuration of homelessness in Greece during the financial crisis*, KLIMAKA NGO – Greece.

⁴⁸ Ζαραφωνίτου Χ. (2007), «Η (αν)ασφάλεια των μεταναστών: μια εγκληματολογική προσέγγιση», στο *Τιμητικός Τόμος για τον Ιω.Μανωλεδάκη*, Τ.ΙΙ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.σ.1079-1105 και Προδημοσίευσή του στο *Ποινικός Λόγος*, 1/2006, σ.σ.267-286

⁴⁹ Καραγιάννης Κ., Λοΐζου Χ., Σπυρέα Σ. (Μάρτιος 2010), «Ο φόβος του εγκλήματος σε ομάδες ουσιοεξαρτημένων», στο *Ποινική Δικαιοσύνη & Εγκληματολογία*, τ.1, , σ.σ.48-54.

Ως σοβαρό εμπόδιο στη διαχείριση βασικών καθημερινών αναγκών τους, αναφέρθηκε κατά κόρον η γραφειοκρατία. Έτσι, και όσον αφορά στη σίτιση, προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση στο συσσίτιο κάποιας εκκλησίας, υποχρεούνται να προσκομίσουν πιστοποιητικά απορίας, κάτι το οποίο προϋποθέτει την παρουσία και αναμονή τους σε χώρους δημοσίων υπηρεσιών, όπως η εφορία ή ο Ο.Α.Ε.Δ.. Αν ληφθεί, όμως, υπόψη ότι πρόκειται για μια κατηγορία πληθυσμού που βιώνει έντονα τον κοινωνικό αποκλεισμό, η διαδικασία αυτή τους φέρνει σε δυσχερή θέση, όπως επανειλημμένα ανέφεραν στις συνεντεύξεις τους, θέτοντας και ζητήματα «υπερηφάνειας», λόγω της εξωτερικής τους εμφάνισης και περιβολής. Φάνηκε, πάντως, ότι τα συσσίτια της εκκλησίας αναπληρώνουν, σε κάποιο βαθμό, το 'κενό' της πολιτείας, παρέχοντας στήριξη στους αστέγους σε καθημερινή βάση. Παρόλα αυτά, δεν έλειψαν αναφορές στην «εκμετάλλευση» από την πλευρά της εκκλησίας, στη βάση της εντύπωσης που δίνει η εκκλησία σε κάποιες περιπτώσεις πως προσπαθεί να «διαφημίσει» το «κοινωνικό της έργο»⁵⁰ χωρίς στην ουσία, κατά την άποψή τους, να βοηθά τόσο όσο «δηλώνει» πως βοηθά.

Η εμπειρία της συγκεκριμένης έρευνας, επιβεβαιώνει το γενικότερο *συμπέρασμα* ότι το πρόβλημα της έλλειψης στέγης απαιτεί άμεσους και στοχευμένους χειρισμούς. Οι διαστάσεις και η μορφή που λαμβάνει στις ημέρες μας το πρόβλημα των αστέγων είναι κοινωνικά ανησυχητική, καθώς η νέα αυτή κατάσταση για τα ελληνικά δεδομένα καταγράφει αύξουσα τάση, όχι μόνο στην πρωτεύουσα, αλλά και σε όλη τη χώρα. Επιπλέον, πρόκειται για το αποτέλεσμα αλλά και την αφετηρία μιας σειράς σημαντικών προβλημάτων (οικονομικών, ψυχολογικών, κοινωνικών), τα οποία προϋποθέτουν συντονισμένες πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισής τους. Τα παραπάνω προβλήματα, και πολύ ορθά, έχουν επισημανθεί στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και το ελληνικό Σύνταγμα αναλαμβάνει τη φροντίδα των αστέγων, όπως φαίνεται και στο άρ. 21, παρ. 4, όπου αναφέρεται πως «*Η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που τη στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του Κράτους*».

---

⁵⁰ Λέξεις που χρησιμοποίησαν όσοι αναφέρθηκαν σε ζήτημα «εκμετάλλευσης των αστέγων από την εκκλησία».

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alamanou A., Stamatogiannopoulou E., Theodorikakou O., Katsadoros K., (2011). *The configuration of homelessness in Greece during the financial crisis*, KLIMAKA NGO, Greece.

Bosch M. J. (2010). 'Homelessness among Migrants in Spain', *European Journal of Homelessness*, vol. 4, p.p. 139-154.

Breakey W. R. & Fischer P. J. (1990). "Homelessness: The Extent of the Problem", *Journal of Social Issues*, vol. 46 (4), p.p. 31 – 47.

Dearbhal M. (June 2006). *Exploring the Complex Relationship between Housing and Health through Consideration of the Health Needs of People who are Homeless*, Prepared for the 2006 ENHR Conference Workshop 5 "The Residential Context of Health", Brussels.

Edgar B., Meert H. (2006). *European Observatory on Homelessness Fifth Review of Statistics on Homelessness in Europe*.

Edgar B., Harrison M., Watson P., Busch-Geertsema V. (2007). *MEASUREMENT OF HOMELESSNESS AT EU LEVEL*, Dundee/Brussels, Joint Center for Scottish Housing Research, University of Dundee – University of St Andrews, (report commissioned by the European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities).

Ζαραφωνίτου Χ., (2002). *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, ελληνικά/αγγλικά.

Ζαραφωνίτου Χ. (2007). "Η (αν)ασφάλεια των μεταναστών: μια εγκληματολογική προσέγγιση", στο *Τιμητικός Τόμος για τον Ιω.Μανωλεδάκη*, Τ.ΙΙ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.σ.1079-1105 και Προδημοσίευσή του στο *Ποινικός Λόγος*, 1/2006, σ.σ.267-286.

Ζαραφωνίτου Χ. (Νοέμβριος 2011). «[Προτάσεις για την αντιμετώπιση των συναφών με την εγκληματικότητα και την ανασφάλεια προβλημάτων στο κέντρο της Αθήνας](#)», στο [The Art of Crime](#), τεύχος 20.

Fitzgerald S., Shelley M., Dail P., (2001), "Research on Homelessness: Sources and Implications of Uncertainty", *American Behavioral Scientist*, vol.45, pp. 121-148.

Gelberg L., Leake B., Lu M., Anderson R., Nyamathi A. M., Morgenstern H., et al. (2002). "Chronically homeless women's perceived deterrents to contraception", *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, vol. 34,p.p. 278–285.

Grunberg J. (1998). "Homelessness as a Lifestyle", *Journal of Social Distress and Homelessness*, vol. 7 (4), pp. 241–261.

Καραγιάννης Κ., Λοΐζου Χ., Σπυρέα Σ., (Μάρτιος, 2010). «Ο φόβος του εγκλήματος σε ομάδες ουσιοεξαρτημένων», στο *Ποινική Δικαιοσύνη & Εγκληματολογία*, τ.1, σ.σ.48-54.

Meanwell E. (2012). "Experiencing Homelessness: A Review of Recent Literature", *Sociology Compass* vol. 6 (1), p.p. 72-85.

Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ., Σπυροπούλου Ν., Φρονίμου Ε., Χρυσάκης Μ., (2010). *Το κοινωνικό πορτρέτο της Ελλάδας 2010*, Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Nickasch B. & Marnocha S. K. (2008). "Healthcare Experiences of the homeless", *American Academy of Nurse Practitioners*, p.p. 39-46.

Pleace N., Teller N., Quilgars D., (2011). *Social Housing, Allocation and Homelessness*, EOH Comparative Studies on Homelessness, European Observatory of Homelessness, Brussels, p.p. 31-32.

Sapounakis A., (2005), *National Review of Statistics on access to housing and homelessness*, Federation Europeene d'associations Nationales travaillent avec les sans-abri, European Observatory of Homelessness.

Whitbeck L, Chen X. and Johnson K. (2005). "Food insecurity among homeless and runaway adolescents", *Public Health Nutrition*, vol. 9(1), p.p. 47–52, 19.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://www.feantsa.org>

<http://journals.cambridge.org>

<http://www.klimaka.org.gr>

<http://www.theartofcrime.gr>